JURIDISCHE HANDVATTEN VOOR JEUGDHULPVERLENERS OVER ALCOHOL EN ANDERE DRUGS.

FAQ 6 - Mag een voorziening een jongere verplichten om een urinetest af te leggen om druggebruik na te gaan?

Verbod versus controle

Er bestaat geen twijfel over dat een huishoudelijk reglement de regel kan opnemen dat het bezit en het gebruik van verdovende middelen niet wordt toegelaten. Maar, de controle op het gebruik van drugs is wat anders. Een jongere op druggebruik controleren, kan enkel mits het in acht nemen van de grondrechten van de jongere (zie ook FAQ 1 over fouilleringen en kamerdoorzoekingen).[1] Jeugdhulpvoorzieningen hebben ook niet de bevoegdheden van politie en de gerechtelijke overheden om misdrijven op te sporen.

Verschillende types urinetesten

Drugs opsporen in de urine kan op verschillende manieren.[2] Het kan met een screeningstest (sneltest) of met een chromatografische test. Een screeningstest ziet er uit als een zwangerschapstest. Een teststrookje dient in de urine gedompeld te worden. Vervolgens is het afwachten of er streepjes verschijnen. Die dienen om na te gaan of de test werkt en om te zien of er sporen van drugs teruggevonden zijn. Een positief resultaat is een eerste aanwijzing van druggebruik. Screeningstesten zijn zonder voorschrift verkrijgbaar bij de apotheker. Omdat een screeningstest een aantal beperkingen heeft, wordt hij best uitgevoerd via een arts. Die stuurt de urine naar een medisch labo. Als de screeningstest in het labo sporen van drugs aantoont, volgt ter bevestiging steeds een chromatografische test. Deze test wordt uitgevoerd door ervaren laboranten, is een stuk nauwkeuriger en levert de meest betrouwbare resultaten op.

Medische handeling

Niet iedereen kan zomaar een urinecontrole eisen en uitvoeren. Dat komt omdat een urinecontrole een medische handeling is die door een erkend beroepsbeoefenaar van een gezondheidsberoep moet gebeuren.

Dit vloeit voort uit het feit dat artikel 2 van de Wet Patiëntenrechten een patiënt definieert als *'de persoon aan wie gezondheidszorg wordt verstrekt, al dan niet op verzoek van de patiënt zelf'.* Datzelfde artikel definieert gezondheidszorg als *'de diensten verstrekt door een gezondheidszorgberoepsbeoefenaar met het oog op het bevorderen, vaststellen, behouden, herstellen of verbeteren van de gezondheidstoestand van een patiënt.'*

---

[1] Art. 22bis van de Grondwet bepaalt dat elk kind recht heeft op eerbiediging van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit. Het recht op fysieke integriteit is een grondrecht van de jongere, evenals het recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven, opgenomen in art. 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en art.16 van het Kinderrechtenverdrag.

[2] Overzicht verschillende testmogelijkheden en succesgraad: https://www.jellinek.nl/vraag-antwoord/hoe-lang-zijn-alcohol-en-drugs-aantoonbaar/.

Een urinecontrole stelt de gezondheidstoestand van iemand vast, en valt dus onder de wettelijke omschrijving van de gezondheidszorg.[3]

Niet iedereen mag zomaar gezondheidszorg uitoefenen. De wet bepaalt wie gezondheidszorgbeoefenaars zijn en aldus een medisch beroep mogen uitoefenen.[4] Een begeleider in de jeugdhulp is geen gezondheidszorgbeoefenaar en is dus niet gemachtigd om dergelijke medische handeling te stellen.[5]

Doordat urinecontroles medische handelingen zijn, zijn de resultaten van een urinecontrole medische gegevens die onder het beroepsgeheim van de arts vallen. Dit houdt in dat een arts deze gegevens niet zomaar aan derden mag doorgeven. De medisch beroepsbeoefenaar die geconfronteerd wordt met een jongere die zelf zijn patiëntenrechten uitoefent (zie hierna), kan in principe slechts medische informatie doorgeven aan derden, zoals de resultaten van het onderzoek, als de jongere daarmee akkoord gaat of als er sprake is van een noodtoestand.

Maar, als de arts de begeleider of ouder van de jongere als ondersteunend ervaart voor de afbouw/behandeling van het drugprobleem, dan kan de arts conform zijn deontologie de begeleider of de ouder, in aanwezigheid van de patiënt, mee inlichten. Als de arts weet dat een positief testresultaat tot een verhoogde controle zal leiden, dan kan hij deze info delen omdat dit ondersteunend kan zijn. Als het delen van de info leidt tot een inbreuk op de grondrechten van de jongere, bijvoorbeeld opgesloten of zelfs buiten gegooid worden, dan heeft de arts zijn beroepsgeheim niet in het belang van de minderjarige doorbroken en is hij strafbaar. Criterium lijkt dus te zijn: is er ondersteuning of is er enkel sprake van controle met als gevolg verwerping?

Toestemming nodig

Medische handelingen zijn in principe allemaal inbreuken op de (fysieke) integriteit van de persoon. Vandaar dat zij wettelijk geregeld zijn: wie moet toestemmen, onder welke voorwaarden kan zonder toestemming worden ingegrepen, welke handelingen zijn compleet ontoelaatbaar, wie mag het uitvoeren,...

Een belangrijk patiëntenrecht is het recht om geïnformeerd, vrij en voorafgaandelijk toe te stemmen met elke medische tussenkomst, zoals een onderzoek of behandeling.[6] Dit omvat ook het recht om te weigeren of om de toestemming in te trekken. In principe oefent iedereen zelf zijn patiëntenrechten uit. Voor minderjarigen gebeurt dit door hun ouders. Maar minderjarigen hebben ook eigen bevoegdheden en rechten. Een minderjarige zal,

---

[3] Ook uit de Wet betreffende de Uitoefening van de Gezondheidszorgberoepen (artikelen 45-47) en bijlage 1 (onder B.2) bij het koninklijk besluit van 18 juni 1990 houdende vaststelling van de lijst van de technische verpleegkundige verstrekkingen en de lijst van de handelingen die door een arts aan beoefenaars van de verpleegkunde kunnen worden toevertrouwd, alsmede de wijze van uitvoering van die verstrekkingen en handelingen en de kwalificatievereisten waaraan de beoefenaars van de verpleegkunde moeten voldoen, blijkt dat het afnemen van een urinemonster (= staalafneming en collectie van secreties en excreties) een technische verpleegkundige prestatie is die in opdracht van de arts met het oog op het stellen van een diagnose kan uitgevoerd worden door verpleegkundigen die aan de nodige kwalificatievereisten voldoen en de verpleegkunde mogen uitoefenen. Dit vloeit ook voort uit: Orde der artsen, Advies van de Nationale Raad over afnemen van urinemonsters in het kader van het penitentiair drugsbeleid, 16 maart 2002, nr. a096006, Ordomedic | Afnemen van urinemonsters in het kader van het penitentiair drugsbeleid. Bevestiging: Ordomedic | Afname urinestaal op vraag van de gerechtelijke overheid; Ordomedic | Urinetest op drugs zonder medeweten van de patiënte, in geval van zwangerschap; Ordomedic | Toelaatbaarheid van speekseltesten in het kader van alcohol en drugs.

[4] De gecoördineerde wet uitoefening gezondheidszorgberoepen (WUG) bevat definities van wie een verpleegkundige, vroedvrouw, ambulancier, kinesist, een arts, enz. is.

[5] Het uitvoeren van testen is ook niet opgenomen in de lijst van ADL en bekwame helper (zie FAQ 7 hierover).

[6] Artikel 8 Wet Patiëntenrechten.

afhankelijk van zijn graad van maturiteit en zijn leeftijd, betrokken worden bij elke beslissing. Een minderjarige die tot een redelijke beoordeling van zijn belangen in staat is, mag bovendien zelf beslissen. Er zijn geen leeftijdsgrenzen of richtlijnen voor de inschatting van de maturiteit van de jongere. De beroepsbeoefenaar bepaalt dit autonoom. Een jongere die tot een redelijke beoordeling van zijn belangen in staat kan worden geacht, kan met andere woorden zelf toestemmen of weigeren. Dit betekent dat de toestemming van de ouders voor een urinecontrole niet voldoende is, als dit ingaat tegen de wil van een mondige minderjarige zelf.

Een voorziening kan ook niet, zonder inbreuk op de grondrechten, in haar reglement standaard opnemen dat jongeren zich verplicht medisch moeten laten controleren op bepaalde zaken. De jongere kan steeds zijn toestemming intrekken of weigeren. De redenering dat een urinecontrole weigeren, gelijk is aan het gebruik toegeven en daar een sanctie aan koppelen, is juridisch gezien niet correct. Het druist in tegen het vermoeden van onschuld en tegen het recht op fysieke integriteit. Het is ook pedagogisch gezien oneerlijk.

Een verplichte medische controle kan enkel door de wet of een rechter worden opgelegd, en ook in dat geval steeds met respect voor de grondrechten van de jongere. Volgens het decreet jeugddelinquentierecht kan het parket of de jeugdrechter wel een begeleiding of behandeling opleggen door een dienst die deskundig is op het gebied van alcohol- of drugsverslaving. De jeugdrechter kan ook andere voorwaarden opleggen, zoals bijvoorbeeld een regelmatige medische controle op druggebruik. In dat geval zal het doel van die controle duidelijk in het vonnis omschreven moeten zijn, evenals door wie zulke controle gebeurt en aan wie moet gerapporteerd worden.

In geval van een noodsituatie kan een medisch beroepsbeoefenaar tot een medische ingreep overgaan, zonder toestemming van de ouders of de minderjarige. Maar een drug- of alcoholcontrole is meestal geen noodsituatie.

Sneltesten

Sommige sneltesten, zoals zweet-, haar- en speekseltesten, verzekeren een ‘onmiddellijk’ resultaat. Niettemin moeten de betrouwbaarheid en de efficiëntie van dergelijke testen in vraag worden gesteld.

De vraag of niet-medisch geschoolden aanwezig en betrokken kunnen zijn bij de afname van een staal, moet gekoppeld worden aan de inmenging in het privéleven die de afname vereist. Voor de bescherming van het privéleven bij het verwijderen van een haarfollikel of enkele zweet- of speekseldruppels is het niet absoluut noodzakelijk dat er een arts zou optreden. De bedoeling waarmee deze lichaamsmaterialen worden verzameld, houdt nochtans een schending van het privéleven in.

De vraag of niet-medisch geschoolden aanwezig en betrokken kunnen zijn bij de analyse van een staal, wordt soms gekoppeld aan het gebruiksgemak van de testen. Louter technisch is de aanwezigheid van een medicus niet nodig om het resultaat van de test te kunnen ‘lezen’.

Nochtans zijn ook dit verpleegkundige handelingen, gelet op de bedoeling om de gezondheidstoestand te onderzoeken. Een medische keuring (controle) is volgens de Raad van State, in haar advies bij de totstandkoming van de Wet patiëntenrechten, wel degelijk onder die noemer te brengen en valt dus onder het toepassingsgebied van de Wet

patiëntenrechten.[7] Ook al dient de controle niet direct de gezondheid van de betrokkene, uit de aard van de activiteit zelf houdt zij een vaststelling van de gezondheidstoestand in, en moet dus uitgevoerd worden door medisch geschoolden.[8]

Extra informatie

1. Jeugdrecht.be artikels:
- (On)Bekwaamheid van minderjarige patiënten
- Toegang tot het medisch dossier van een minderjarige
- Wie beslist als een pleegkind medische zorgen nodig heeft?
- Plascontrole op school of in de voorziening
2. Druglijn: veelgestelde vragen

[7] Raad van State, advies 32.299/3 van 4 december 2001, Parl. St., Kamer 2001-2002, nr. 50-1642/001, p. 65-66.

[8] Volgens de Nationale Raad van de Orde der Geneesheren is het gebruik van deze testen toegelaten, maar is het resultaat slechts een begin van bewijs waarop een preventieadviseur-arbeidsgeneesheer zich kan baseren om een medisch oordeel te vellen over de aan-dan wel afwezigheid van drugs en/of alcohol. Het is nodig om eerst een speeksel- of bloedstaal te laten onderzoeken door een erkend laboratorium, alvorens een definitief oordeel te vellen (Orde der Geneesheren, Advies van de Nationale Raad over de toelaatbaarheid van speekseltesten in het kader van alcohol en drugs, 20 april 2013, nr. a141016, Ordomedic | Toelaatbaarheid van speekseltesten in het kader van alcohol en drugs).

Colofon

Auteurs: Min Berghmans en Elodie Decorte, juridisch medewerkers,
SAM steunpunt Mens en Samenleving
Lay-out: VAD
Foto: Pexels
V.u.: H. Peuskens, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel

© 2025

VAD, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | vad@vad.be | www.vad.be
Ondernemingsnummer: 0424.327.587 | RPR Brussel

VAD VLAAMS EXPERTISECENTRUM ALCOHOL EN ANDERE DRUGS

sam steunpunt mens en samenleving

de druglijn

Vlaanderen is zorgzaam en gezond samenleven